

RUSYA'NIN AFRİKA SİYASETİNDE DERİNLEŞME ARAYIŞI

Dr. Serhat Orakçı

Referans için: Orakçı, Serhat. "Rusya'nın Afrika Siyasetinde Derinleşme Arayışı". İNSAMER Analiz. 06.02.2023.

 Analiz

2004 yılından bu yana Rusya dışişleri bakanlığı görevini yürüten Sergei Lavrov geçtiğimiz günlerde Afrika kıtasına yönelik bir tur gerçekleştirerek Güney Afrika, Esvatini, Angola ve Eritre'yi ziyaret etti. Ziyaretin Güney Afrika ayağında BRICS üyesi Güney Afrika, Rusya ve Çin'in katılımıyla ortak bir askerî deniz tatbikatının 17-27 Şubat tarihleri arasında Durban açıklarında yapılacağı duyuruldu.¹ Bu gezi tecrübeli Rus diplomatın ilk Afrika turu değil. Lavrov geçtiğimiz yılın temmuz ayında da Mısır, Etiyopya, Uganda, Kongo ve Güney Afrika'yı ziyaret etmişti. Peki Ukrayna gibi önemli bir gündemi bulunan Sergei Lavrov neden Afrika'yı önemsiyor ve Rus dış politikası için Afrika ne anlama geli-

yor? Bu tür soruların cevabını verebilmek için Sergei Lavrov'un Afrika ziyaretlerinin de ötesinde Rusya'nın son yıllarda Afrika kıtasında derinleşme eğilimi gösteren aktif dış politikasına ve hatta Sovyetler döneminden devralınan mirasa bakmak gerekiyor.

Sovyetlerin Bıraktığı Miras

Sovyetlerin küresel siyasette etkili olduğu Soğuk Savaş yıllarında Afrika kıtası iki kutbun ideolojik ve askerî savaş alanına dönüştürülmüştü. Hatta Etiyopya, Angola ve Mozambik gibi yerlerde Soğuk Savaş ekseninde *proxy* iç savaş ve çatışmalar yaşanmıştı. Bazı Afrika ülkeleri bağımsızlık kazanmalarının ardından Sovyet güdümüne girerek sosyalist-marksist

reçetelerle kalkınma programları başlatmıştı. Elbette ki bu tesir dolayısıyla Sovyetlerden teknik ve askerî yardımlar alınırken Sovyet askerî üsleri de bu ülkelere konuşlandırılmıştı.

Bağımsızlıkların kazanıldığı dekolonizasyon sürecinde Moskova'nın ANC (*African National Congress*) gibi Afrika'daki bağımsızlık hareketlerine ideolojik ve maddi destek sağladığı da bilinmekte. Bu nedenle Afrikalı elitler arasında Sovyetlere sempati ve minnettarlık duyan kesimlerden hâlâ söz edilebilir.

Sovyetler döneminde 60.000 civarında Afrikalının Sovyet üniversitelerinin sağladığı burslar ile Rusya'da eğitim aldığı, ayrıca aynı dönemde çok sayıda Rus general, asker, teknik uzman, mühendis ve istihbaratçının Afrika ülkelerinde aktif olarak görev yaptığı, çeşitli vazifeler üstlendiği de bilinmekte. Bağımsızlık sonrası evrede Sovyetler başta Mısır olmak üzere Cezayir, Tunus, Fas, Gana, Etiyopya, Gine, Kongo, Mali, Angola, Mozambik ve Benin ile özel ikili ilişkiler geliştirmiş ve bu ülkelerde çeşitli projelerin yapımını üstlenmişti. Sovyetlerin çöküşünden önceki dönemde ise toplamda 37 Afrika ülkesi ile ikili iş birliği anlaşması imzalanmıştı.²

Soğuk Savaş Sonrası Rusya'nın Afrika Siyaseti

Sovyetlerin çöküşünün ardından Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle yeniden yapılanma sürecine giren Rusya'nın Afrika kıtasındaki ülkelerle tekrar yakınlaşma ve iş birliklerini çeşitli alanlarda genişletme arayışı bir süredir dikkat çekmekte. Özellikle 2006 sonrasında Putin döneminde başlatılan Afrika'ya yeniden açılma siyaseti doğrultusunda Rus varlığı kıtada hissedilmekte. Hatırlanacağı gibi Rusya ilk Afrika zirvesini de 2019 yılında düzenleyerek Afrikalı liderleri Soçi'de ağırlamıştı. Sovyet döneminde oluşturulan etki alanını yeniden inşa edebilmeyi ve Batı karşısında manevra alanını genişletmeyi hedefleyen Rusya'nın ticari ilişkiler, silah ticareti, askerî yardımlar, nükleer anlaşmalar, enerji ve maden alışverişi yanında Birleşmiş Milletler'de (BM) Afrika ülkelerinin desteğini almak gibi stratejik beklentileri var.

Son yıllarda *Rosatom* ve *Wagner* Rus etkisinin Afrika kıtasında görünen iki yüzü hâline gelmiş durumda. *Wagner*'in Mozambik, Orta Afrika Cumhuriyeti, Libya ve Mali'de paralı askerlerinin olduğu ve sıcak operasyonlar gerçekleştirdiği bilinirken *Rosatom*'un da 20'den fazla Afrika ülkesi ile nükleer alanında iş birliği anlaşması imzaladığı bilinmekte. Ay-

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle yeniden yapılanma sürecine giren Rusya'nın Afrika kıtasındaki ülkelerle tekrar yakınlaşma ve iş birliklerini çeşitli alanlarda genişletme arayışı bir süredir dikkat çekmekte.

rıca Rusya hâlâ Afrika kıtasına silah satışında %40'a varan oranla başı çekmekte.

Bunlar dışında Ortodoksluk üzerinden dinî bağlar da yeniden canlandırılmakta ve Afrika kıtasında yaşayan Ortodoks halklar ile temaslar gerçekleştirilmekte. Mısır, Sudan, Etiyopya ve Eritre'deki 60 milyon civarındaki Ortodoks Afrikalı nüfus ile Rus Ortodoks Kilisesi arasında dinî bağlar güçlendirilmek suretiyle nüfuz alanı oluşturulması hedeflenmektedir. Bu doğrultuda adım atan Moskova merkezli patrikhane, Afrika kıtasında kuzey ve güney olarak ikili bir yapılanmaya giderek bağımsızlık ilan eden Ukrayna Ortodoks Kilisesi'ni tanıyan İskenderiye Partikhanesi'ne meydan okumakta ve Afrikalı Ortodoks cemaatleri kendine yakınlaştırmayı hedeflemektedir.³

Ukrayna İşgaline Destek Arayışı

Rusya'nın katılımıyla Güney Afrika'da gerçekleşecek olan deniz tatbikatı Ukrayna işgalinin yıl dönümüne denk geliyor. Gerek Moskova'nın izlediği Afrika siyaseti gerekse Lavrov'un Afrika mesaisi Rusya'nın Afrika'daki etkisini derinleştirme konusundaki kararlılığını ortaya koyarken Ukrayna'da yürütülen işgali de meşrulaştırmayı ve gerekli alt desteği oluşturmayı hedefliyor. Şu ana kadar Afrika ülkelerinin genel olarak Avrupa topraklarında gerçekleşen bu savaşta tarafsız kalmayı yeğlediği söylenebilir.

Bazı istisnalar hariç Afrika ülkeleri Ukrayna krizinde Batılı tezlere körü körüne sahip çıkmazken Rusya'nın argümanlarına da mesafeli bir yaklaşım sergilemekte. BM bünyesinde yapılan Ukrayna oylamasında hatırlanacağı

gibi çekimser kalan 35 ülkenin çoğunluğunu Afrika ülkeleri oluşturuyordu. Bu minvalde Cezayir, Burundi, Orta Afrika Cumhuriyeti, Kongo, Eritre, Esvatini, Etiyopya, Gine, Lesotho, Mali, Mozambik, Namibya, Güney Afrika, Güney Sudan, Sudan, Togo, Uganda, Tanzanya ve Mozambik çekimser kalan ülkeler arasında yer aldı.⁴ Oylamaya katılmayan Burkina Faso, Kamerun, Cibuti, Ekvator Ginesi ve Sao Tome-Principe Adaları da düşünüldüğünde kıta ülkelerinin neredeyse yarıya yakınının Rusya'yı ürkütmeyecek yönde hareket ettikleri anlaşılmakta.

Ukrayna işgali nedeniyle Rusya'nın BM İnsan Hakları Komisyonu'ndan çıkartılmasını destekleyen tasarıya yönelik oylamada ise 44 Afrika ülkesi ya öneriyi desteklemedi ya çekimser oy kullandı ya da oylamaya katılmadı. Buna karşın yalnızca Çad, Komorlar, Fildişi Sahilleri, Demokratik Kongo, Liberya, Malavi, Maritius, Seyşeller ve Sierra Leone'nin bulunduğu dokuz ülke tasarının kabul edilmesi yönünde oy kullandı.⁵ BM oylamalarında takınılan tutum esasında Afrika ülkelerinin çoğunluğunun Ukrayna merkezli Batı-Rusya çekişmesinde tarafsız kalmayı yeğlediğini göstermekte. Batılı ülkelerin Rusya karşıtlığını kıtada tetikleme çabalarına ve kendilerine yakın rejimlere baskı uygulamasına karşın Rusya da Afrika ülkelerinin kendi tezlerine destek sağlaması için adımlar atmakta.

Son yıllarda Libya, Mozambik, Kongo Havzası, Sudan, Orta Afrika Cumhuriyeti ve Fransa'nın arka bahçesi olarak görülen Batı Afrika ülkelerinde Rusya ya *Wagner* ya da *Rosatom* gibi kurumları üzerinden etkisini hissettirmekte

ve yaptığı hamlelerle Rusya-Afrika ilişkilerini derinleştirmeyi amaçlamakta. Kıta ülkeleriyle ticaret hacmini 20 milyar doların üstüne çıkartan Rusya'nın kıtadaki varlığı başta ABD ve Fransa olmak üzere Batılı ülkeleri son derece rahatsız etmekte. Bu ülkelerin Afrika gündemlerinde artık Çin'in yanında Rusya'yı da kıtada frenlemeye yönelik girişimler resmî

dış politika hedefleri arasında yer almakta. Medvedev, Putin ve Lavrov'un Afrika kıtasında 2006 yılından sonra yaptığı ticari, askerî ve enerji merkezli hamleler meyve vermeye başlarken Rus dışişlerinin çeşitli kanallardan üzerinden kıtada derinleşme arayışı da devam etmekte.

Sonnotlar

- ¹ "Russia's Lavrov defends naval drills with S Africa during visit", *Al Jazeera*, 23 Ocak 2023, <https://www.aljazeera.com/news/2023/1/23/russias-lavrov-in-south-africa-for-talks-amid-western-rivalry>
- ² Oleg Yegerov, "How the USSR fell in love with Africa", *Russia Beyond*, 6 Kasım 2019, <https://www.rbth.com/history/331238-ussr-africa-relations-friendship>
- ³ Tom Heneghan, "Russian Orthodox Eye Expansion in Africa, maybe Turkey as well", *Religion News Service*, 22 Mart 2022, <https://religionnews.com/2022/03/22/russian-orthodox-eye-expansion-in-africa-maybe-turkey-as-well/>
- ⁴ "Ukraine: UN General Assembly demands Russia reverse course on 'attempted illegal annexation'", *UN News*, 12 Ekim 2022, <https://news.un.org/en/story/2022/10/1129492>
- ⁵ "UN suspends Russia from human rights body: How your country voted", *Al Jazeera*, 8 Nisan 2022, <https://www.aljazeera.com/news/2022/4/8/russia-suspended-from-un-human-rights-body-how-countries-voted>

- ⁶ "Russia's Lavrov defends naval drills with S Africa during visit", *Al Jazeera*, 23 Ocak 2023, <https://www.aljazeera.com/news/2023/1/23/russias-lavrov-in-south-africa-for-talks-amid-western-rivalry>
- ⁷ Oleg Yegerov, "How the USSR fell in love with Africa", *Russia Beyond*, 6 Kasım 2019, <https://www.rbth.com/history/331238-ussr-africa-relations-friendship>
- ⁸ Tom Heneghan, "Russian Orthodox Eye Expansion in Africa, maybe Turkey as well", *Religion News Service*, 22 Mart 2022, <https://religionnews.com/2022/03/22/russian-orthodox-eye-expansion-in-africa-maybe-turkey-as-well/>
- ⁹ "Ukraine: UN General Assembly demands Russia reverse course on 'attempted illegal annexation'", *UN News*, 12 Ekim 2022, <https://news.un.org/en/story/2022/10/1129492>
- ¹⁰ "UN suspends Russia from human rights body: How your country voted", *Al Jazeera*, 8 Nisan 2022, <https://www.aljazeera.com/news/2022/4/8/russia-suspended-from-un-human-rights-body-how-countries-voted>